

KORTE MEDEDELINGEN

VOORAANKONDIGING ATLAS VAN DE NEDER- LANDSE VLEERMUIZEN

De Stichting Vleermuis-Onderzoek en de Vleermuiswerkgroep Nederland hebben in de periode 1986-1993 het Vleermuis Atlas Project (VAP) uitgevoerd. Inventariseren met batdetectors, door 300 vrijwilligers, stond daarbij centraal. Het VAP heeft een schat aan nieuwe informatie opgeleverd.

De resultaten worden gepubliceerd in de Atlas van de Nederlandse Vleermuizen. Deze atlas bevat veel nieuwe informatie over de ecologie van vleermuizen en verspreidingskaarten van alle in Nederland aangetroffen soorten. Ook beschermingsmaatregelen worden besproken.

De atlas verschijnt in maart. Tot en met 15 maart 1997 geldt een voorintekeningprijs van f 44,50 (daarna betaalt u f 5,- meer). Maak het bedrag + f 7,50 (administratie- en verzendkosten) over op giro 13028 t.n.v. de KNNV Uitgeverij te Utrecht, o.v.v. 'Voorintekening Vleermuisatlas'.

BOOMMARTER IS ZELDZAAM

Dat ze zeldzaam waren is bekend, maar met hoeven ze nu echt zijn wist niemand precies. Ook nu is dat nog niet exact bekend, maar de Werkgroep Boomarter Nederland (onderdeel van de Vereniging voor

Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming) komt tot een schatting van 500 tot 1200 exemplaren. Het merendeel (ongeveer de helft) van deze dieren leeft op de Veluwe. De rest leeft verspreid over de Utrechtse Heuvelrug, de Drents-Friese Wouden en midden-Drenthe. In Limburg, Noord-Brabant en Twente, waar de Boomarter zich vroeger wel scheen op te houden, blijkt hij verdwenen. Door gebrek aan eerdere tellingen kan de werkgroep echter niet zeggen met hoeveel dieren de marterpopulatie concreet is geslonken.

Het inventariseren van Boomarters is geen sinecure. Het beste bewijs voor de aanwezigheid van gevestigde Boomarters is de boom, waarin de jongen worden grootgebracht. Vele vrijwilligers hebben de afgelopen jaren de bossen van Nederland afgestruind op zoek naar sporen, die hen naar deze bomen konden leiden. Het gegeven dat Steenmarters soms hun jongen ook in bomen groot brengen en dat Boomarters soms, net als Steenmarters, in huizen leven, maakt het inventariseren er niet makkelijker op. Waarnemingen zullen ook in de toekomst kritisch bekeken moeten worden.

Door leden van de Werkgroep Boomarter Nederland zijn, in samenwerking met het Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek, twee mannelijke Boomarters radiotelemetrisch gevolgd. Dit heeft nieuw licht geworpen op het terreingebruik van deze dieren. Het gebied dat zij bestrijken blijkt uitzonderlijk groot te zijn, waarbij meerdere bostypen be-

zoekt en gebruikt worden. De toekomst van de boomarterpopulatie in Nederland ziet er gunstig uit. Tenminste, als uitvoering wordt

gegeven aan het Bosbeleidsplan. Dit plan stelt dat het bosareaal met 75.000 hectare uitgebreid moet worden en dat de bossen natuurvriendelijker beheerd moeten worden. Dit kan resulteren in bossen die aantrekkelijker zijn voor Boomarters om in te leven en te reproducen. Terreinbeheerders kunnen de Boomarter gebruiken als ambassadeur voor hun bosbeheer. Vestiging en uitbreiding van Boomarters in hun bossen zou de pluim op hun werk zijn. Onduidelijk is nog of deze bossen ook bereikbaar zullen zijn voor Boomarters. Eén van de belangrijke bedreigingen voor de boomarterpopulatie is namelijk het zich uitbreidende verkeersweginet.

Nadere informatie over de Boomarter en de Werkgroep Boomarter Nederland is te krijgen via Dick Klees (0316-264335; tel. & fax) of Kees Canters (055-3553250 / 071-5275652). Fotomateriaal is verkrijgbaar via Dick Klees.

Informatie over de Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming kan men opvragen bij het secretariaat (030-2544642).

BOEKBESPREKINGEN

WERELDATLAS VAN DE VOGELTREK

JONATHAN ELPHICK (red.), Wereldatlas van de vogeltrek. Uitgeverij: Schuyt & Co, Haarlem. ISBN 906097 3992. Formaat: 22,5 x 28,5. Illustraties: 70 kleurenfoto's, 50 kaarten en 150 aquarellen in kleur. Prijs: f59,50.

Het fenomeen van de jaarlijkse vogeltrek fascineert iedereen, zelfs mensen die zich niet of nauwelijks natuurliefhebbers kunnen of willen noemen. Alleen al daarom kan het onderwerp op een brede kring van belangstellenden rekenen. Maar ook voor degenen die zich wel natuurliefhebber, zowel in brede als in enge zin willen noemen, geeft dit boek nieuwe en verrassende informatie, o.a. omdat de nieuwste gegevens over de trek van vogels hierin verwerkt

zijn. Die gegevens zijn voornamelijk tot stand gekomen met behulp van computers. Ook komt in dit boek de vogeltrek van het zuidelijk halfrond uitvoerig aan de orde, een gegeven waarmee wij, bewoners van het noordelijk halfrond, niet zo vertrouwd zijn. Een kloek en schitterend verzorgd naslagwerk dat voor veel kijk- en leesgenot borg staat.

Henk Hillegers

DE POTTERIE TUIN, PLANTEN EN BLOEMEN IN POTTEN EN BAKKEN

KENNETH A. BECKETT, D. CARR & D. STEVENS, De potterietuin, planten en bloemen in potten en bakken. Uitgeverij: Het Spectrum B.V., Utrecht (postbus

2073, 3500 GB Utrecht). ISBN 90 274 4491 9. Prijs in de boekhandel: f47,50.

De titel van de oorspronkelijk Engelstalige uitgave "The Contained Garden" uit 1982, klinkt eigenlijk veel origineler en minder "trendy"; behalve in potten en bakken, kunnen planten in talloze "containers" worden geplant, zoals afgedankte badkuipen, holle boomstammen, halve autobanden of roestvrij stalen droogtrommels uit een gesloopt wasmachien. Toegegeven, er is op dit moment veel meer aardewerk-, plastic- en metaalspul op de markt om pot-, hang- of kuipplanten in te zetten, dan vroeger, maar de behoefte om kleurig groen te combineren in beperkte ruimten bestond en blijft. Dat geldt voor de koer van de vroegere keuterijtjes in Limburg met hun geraniums in afgedankte

klompen en "belleboomkes" in opgeverfde koekjesdozen tot aan de met afrikaantjes versierde bal-konnetjes van drie hoog van nu. Daarom is dit boek, hoe "trendy" het ook mag lijken, geschikt voor een breed publiek, dat er nuttige tips in kan vinden over de verzorging (hoofdstuk 2), het assortiment (hoofdstuk 4) van geschikte planten, het ontwerp van de plaats (hoofdstuk 3) en andere zaken die met het onderwerp te maken hebben. Het boek is prachtig geïllustreerd met prachtige kleurenfoto's (uit Engeland natuurlijk), maar tevens met tientallen tekeningen in zwart-wit en kleur van werkwijzen en plantmateriaal.

Henk Hillegers

VOGELS ONDER DAK

TOM E. DEN BOER & FRANK A. MAJOR (red.). *Vogels onder dak*. Stichting Uitgeverij KNNV & Vogelbescherming Nederland 1994. Geïllustreerd met tekeningen 170 blz. ISBN 90-5011-070-3. Prijs f 24,95.

Vogelbescherming en KNNV hebben zich samengegoid om een informatief boekje over vogelnesten te maken. Het gaat hier om kunstmatige nestgelegenheid. Daarbij wordt, zoals het organisaties die aan natuurbescherming doen betaamt, niet nagelaten kritische noten door de tekst te strooien. Een echt boekje voor de doe-het-zelver, maar dan ook voor iedereen, van monitoring geïnteresseerden tot de "huis-tuin-en-keuken-vogelaar" die in zijn eigen tuin de vogels een handje wil helpen. Ook worden de belangrijkste biotopen kort besproken. Daarna volgt het essentiële gedeelte over nestgelegenheid bij 40 soorten, die baat hebben bij door mensen vervaardigde bouwsels. Kort maar krachtig staat bij iedere soort (altijd 2 bladzijden), in een blauw blokje het abc van het legsel. Daaronder staan naast het elkaar het bouwplan (met tekening) van het kunstmatige nest en de natuurlijke nestelplaats. Bij dit laatste staat niet omschreven hoe het nest er uitziet, maar gaat men in op de vraag hoe het aanbod van natuurlijke nestelplaatsen vergroot kan worden. Fraaie tekeningen van de soorten verlichtigen het geheel. Een vlot geschreven, handzaam boekje, geschikt voor het grote publiek.

R. Steverink

DE NEDERLANDSE LEVERMOSSEN EN HAUWMOSSEN

GRADSTEIN, S.R. & H.M.H. VAN MELICK. 1996. Stichting Uitgeverij van de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, Utrecht. ISBN: 90-5011-089-4. Prijs: f 69,50.

In 1978 besloot ik voor het eerst ook iets aan mossen te gaan doen; van die tijd dateren mijn eerste pogingen om van die groep veldkennis op te doen. Deze poging stierf een roemloze dood, net zoals alle andere die er in de loop van de jaren op volgden.

Toen ik onlangs de nieuwe Levermossenatlas in handen kreeg, bekwam me opnieuw het intussen bekende gevoel: zou ik niet nog een poging wagen? Alleen al de schitterende Marchantia-foto op de

voorpagina, doet een afvallige amateur-bryoloog gretig verder kijken. Want natuurlijk heeft het stevig ingebonden en van een harde kaft voorziene boek heel wat meer te bieden dan een mooie voorplaat.

Na het voorwoord en de inleiding, volgt er een algemeen hoofdstuk over het voorkomen van Levermossen en Hauwmossen in Nederland. Hier wordt ingegaan op de begrippen algemeen en zeldzaam, de floradistricten, standplaatsen en de problematiek van voor- en achteruitgang. Het daaropvolgende hoofdstuk Morfologie en terminologie blinkt vooral uit door de beknopte en zeer duidelijke definities, waar nodig met extra uitleg, van de gebruikte termen. Het deel over classificatie is door zijn aard eerder technisch, terwijl het hoofdstukje met aanwijzingen voor het bestuderen van Levermossen en Hauwmossen praktisch zeer bruikbaar is. Het algemene gedeelte wordt afgesloten met een determinatietabel tot op familieniveau. Het grootste gedeelte van het boek wordt in beslag genomen door de beschrijvingen van de verschillende soorten. De soorten zijn gerangschikt volgens familie; van iedere familie wordt eerst een algemene beschrijving gegeven, gevolgd door een determinatietabel voor de geslachten. Daarna volgt telkens een beschrijving van het genus en een tabel om de soorten te determineren. Van iedere soort volgt dan weer een beschrijving, geïllustreerd met ronduit schitterende tekeningen, een aanduiding van het areaal en het voorkomen in Nederland, uitleg over de oecologie en de variabiliteit van de soort en een vergelijking met de verwante soorten. Dit laatste is erg handig in twijfelgevallen. Bij iedere soort hoort tenslotte een kaartje met de bekende vindplaatsen in Nederland. Vroegere ervaringen met dergelijke kaartjes deden me uitkijken naar 'bijzondere' patronen. En ja, nu vraag ik me toch af of de streek rond Eindhoven echt zo opvallend mos-rijk is of of daar toevallig een van de meer toegewijde bryologen woont...

Het boek wordt afgesloten met een literatuurlijst en registers van de wetenschappelijke en Nederlandse namen.

Uit het voorwoord blijkt dat het werk is samengesteld door vrijwilligers, waardoor het, gezien zijn kwaliteit, een extra pluim verdient. Kortom, een fantastisch boekwerk!

Zou ik er toch maar niet weer aan beginnen?

Martine Lejeune

HET GROENE KLEED. TOEKOMST VOOR DE NEDERLANDSE NATUUR

GELDEREN, J. VAN, 1995. Schuyt & Co. i.s.m. Fauna Film, Vereniging Natuurmonumenten en de VARA. 144 blz., 42 kleurenfoto's, 4 zwart/wit illustraties. Prijs: f 39,50.

Dat de Nederlandse journalisten nog lang niet uitgepraat zijn over het beetje natuur dat er nog is in dit land en over onze ijverige pogingen om dat met "natuurbouw" te versterken blijkt eens te meer uit dit wat overbodig aandoende boek.

In het voorwoord staat vermeld dat het aansluit bij een zevendelige VARA-tv-serie over de Nederlandse natuur. Een serie die ik nooit op het scherm zag en ook verder geen belletje doet rinkelen, dus

ik vermoed dat het niet iets heel bijzonders geweest kan zijn.

Het boek ademt inderdaad de sfeer van vele semi-documentaire televisie-programma's: veel feiten gemengd met een flinke hoeveelheid prikkelende stellingen en oordelen en daarnaast fraaie kleurenbeelden van in hoofdzaak Fred Hazelhof om het geheel op smaak te brengen.

De tamelijk polemische toon van het boek - vooral gericht tegen de eco-pessimisten en doemdenkers onder ons - lijkt me bij mooie filmbeelden wel onderhoudend en stof tot nadenken gevend. In het boek krijgt de tekst wel een erg zware nadruk en lijkt ze wat in de lucht te hangen. Bij het lezen rees vaak de vraag op: waartoe? waarom? tegen wie is dit gericht? Dat komt waarschijnlijk doordat het niet voldoende serieus uitgewerkt en onderbouwd is om je er echt druk over te maken, net te weinig onderhoudend om het voor je plezier te lezen en wat betreft de gebiedsbeschrijvingen en analyses per (groep van) soorten te oppervlakkig om het als naslagwerk goed te kunnen gebruiken.

Het meest concreet en informatief zijn de hoofdstukken met de winst- en verliesrekeningen per groep van soorten: hoeveel plantensoorten zijn verdwenen en hoeveel zijn er teruggekomen en nieuw bijgekomen enzovoorts. Bij de planten zou dat volgens het boek ongeveer in evenwicht zijn. De conclusies die de auteur eraan verbindt zijn een voorbeeld van de naar mijn idee bewust prikkelende schrijfstijl.

Van Gelderen stelt dat er uit dat evenwicht op het gebied van wijkers en nieuwkomers niet mag worden afgeleid dat het goed gaat met de natuur. Tevens poneert hij echter dat we mogen zeggen dat er leven genoeg in de brouwerij is en dat er dus hoop is, echter uiteraard alleen als de mens de "verziekte landschappen" maar herstelt en nieuwe mogelijkheden biedt aan de natuur.

Vervolgens stelt hij dat dit "een ander verhaal is dan natuur- en milieu-groepen ons willen doen geloven. Dat is: het gaat slecht met onze natuur." Nee, zegt van Gelderen, het gaat slecht met onze landschappen! In zekere zin heeft de schrijver gelijk. Wanneer de soortengroepen als geheel beschouwd worden compenseert bij de meeste groepen, zo toont hij met cijfers aan, het aantal nieuwelingen het aantal vertrokken soorten.

Deze puur kwantitatieve benadering doet naar mijn smaak geen enkel recht aan het gegeven dat steeds meer gedurende vele eeuwen gegroeide ecosystemen uit balans raken door het verdwijnen of sterk in aantal afnemen van voor die levensgemeenschappen belangrijke soorten. Een mooi voorbeeld dat hij zelf ergens in het boek aanhaalt is de Krabbescheer. Vele andere soorten - vooral macrofauna-soorten, maar ook een vogel als de Zwarte stern - zijn van deze plant min of meer afhankelijk. Indien de Krabbescheer geheel vervangen wordt door een nieuwkomer zoals bijvoorbeeld *Pistia stratiotes* dan zal het voor de meeste van de Krabbescheer afhankelijke soorten niet mogelijk zijn over te stappen naar zijn vervanger. Het probleem - of is het juist het goede nieuws? - bij het maken van winst- en verlies rekeningen zoals door van Gelderen is dat vele van de soorten die achteruitgingen in ons land niet geheel verdwenen maar in kleine restpopulaties wachten op betere tijden. En voorlopig ziet het er naar uit dat de meeste soorten het nog wel even zullen uitzien.

Daardoor lijkt het dat "de natuur" zich redelijk tot goed handhaaft. Iedere natuurliefhebber zal echter beamen dat het aantal en de omvang van de gebieden waar goed ontwikkelde levensgemeenschappen nog te bezoeken zijn enorm is afgenomen en dat de diverse natuurontwikkelingsprojecten in ons land de algemene achteruitgang nog bij lange na niet gecompenseerd hebben.

Het boek bespreekt in de eerder beschreven stijl in vogelvucht de belangrijkste landschappen in ons land: de dekzandgebieden, de laagveengebieden, duinen enzovoorts.

De laatste 6 hoofdstukken schetsen eerst volgens

de "grote stappen, snel thuis"-methode de ecologische geschiedenis van ons land en vervolgens de ontwikkelingen in het denken over en realiseren van natuurbescherming inclusief een samenvatting van het Natuurbeleidsplan.

Het laatste hoofdstuk van het boek - over Nationale Parken en Nationale Landschappen - is een kenmerkend voorbeeld van de behoefte die de schrijver kennelijk gehad heeft om in slechts 144 blz. alle grote thema's op het gebied van de natuurbescherming in Nederland snel en vlot te behandelen. In acht in telegramstijl geschreven zinnen behandelt hij het Nationaal Park de Meinweg. En-

kele van die zinnen als voorbeeld:

"Komt bezoekers-/informatiecentrum. Landbouw valt onder Relatienota."

Kortom: een wat merkwaardig boek. Het bevat veel informatie; die is echter elders beter en nauwkeuriger verwoord. Maar voor wie een snelle behandeling zoekt van een groot aantal van de belangrijkste thema's op het gebied van natuur- en landschapsbescherming is het boek wellicht toch interessant.

Torben Mulder

RECENT VERSCHENEN

PROVINCIE LIMBURG, 1996. Basiskartering natuurwaarden t.b.v. het ROM-Mergelland-project Terziet-Cartils. 52 pp. + kaarten.

Dit rapport beschrijft de uitgangssituatie van aanwezige natuurwaarden (hogere planten en broedvogels) in de gebieden Terziet bij Epen en Cartils bij Wijlre. Aanleiding was de start van een proefproject m.b.t. de inzet van agrariers bij natuur- en landschapsbeheer. Qua avifauna scoort Cartils het best (veel soorten en hoge dichtheden), als gevolg van het kleinschalige landschap. Interessant waren hier de territoria van Barmisj (1), Europese kanarie (6), Geelgors (37), Grasmus (26) en Roek (201). Bij Terziet werden o.a. Grote gele kwikstaart (3) en Kwartel (1) aangetroffen.

Terziet valt op door goed ontwikkelde vochtige tot natte vegetaties, terwijl in Cartils fraaie kalkgraslanden en zeldzame akkerkruiden voorkomen. In Terziet zijn o.m. Blauwe knoop, Purperorchis, Spits havikskruid en Paarbladig goudveil gevonden. Cartils leverde zeldzaamheden op als Harige ratelaar, Gele zegge, Gele anemoon, Spiesleeuwebek, Blauw guichelheil, Klein spiegelklokje, Kattenkruid, Aardkastanje, Ruw pazelzaad, Maanvaren en Tenger veldmuur.

STICHTING ARK, 1996. Toekomst van de Vroedmeesterpad in het zuidelijk Beneden-Geuldal. 24 pp. Bestellen door f 12,50 over te maken op giro 161432 t.n.v. Stichting Ark, Beek-Ubbergen o.v.v. naam rapport en ISBN 90 74648 51 7.

Het rapport beschrijft achtereenvolgens het bio-

toop van de Vroedmeesterpad, voorkomen en toekomst in het Beneden-Geuldal, de situatie in de Meertensgroeve en het beheer voor de periode 1996-2000. Centraal staan de kansen voor deze soort in het Beneden-Geuldal, wanneer natuurlijke processen opnieuw kunnen plaatsvinden, zoals vrije meandering, erosie en begrazing. In het Beschermde Natuurmonument de Meertensgroeve blijkt de Vroedmeesterpad fors te zijn afgenomen (van zo'n 1500 ex. in 1984 tot 62 in 1994). De oorzaken zijn gelegen in de voortschrijdende vegetatie-succesie en de achteruitgang van de kwaliteit van de voortplantingswateren. Het voorgenoemde beheer (meer dynamiek door natuurlijke processen, gecombineerd met enkele korte termijnmaatregelen) zal de stand weer op peil moeten brengen.

STICHTING ARK, 1996. Eijsder Beemden. Jaarverslag '94-'95. 77 pp. Bestellen door f 17,50 over te maken op giro 161432 t.n.v. stichting Ark / Stroming bv, Beek-Ubbergen o.v.v. naam rapport en ISBN 90 74648 48 7.

Het verslag gaat uitgebreid in op de ontwikkelingen in dit 50 ha grote natuurontwikkelingsgebied langs de Maas ten noorden van Eijsden. Behandeld worden o.a.: de beginsituatie, inrichting, beheer, hoogwater, grote grazers, inventarisatie van flora en fauna (met een grote inbreng van Genootschapsleden), publiek en voorlichting. Na jarenlange inspanningen van de Werkgroep Grindgat Eijsden werd het terrein in 1994 overgedragen aan Limburgs Landschap, waarna een nieuw beheer

i.s.m. Stichting Ark van start kon gaan. De flora-inventarisatie leverde 355 soorten op, waaronder interessante vondsten zoals Akkerdoornzaad, Ruig klokje, Herfsttijloos, Naaldwaterbies, Rijstgras, Grote ratelaar, Kruidvlier en Aardbeiklaver. Opvallende broedvogels zijn Fuut (25), Blauwe reiger (2), Zomertaling (1), Tafelend (2) en Buidelmee (2). Bij de niet-broeders zitten zeldzaamheden als Kwak, Grote zilverreiger, Porseleinhoen, Zeearend, Steltkluut, Witwangstern en Grote pieper. Het terrein is een belangrijk voedselgebied voor de Das en het is al jaren een van de weinige Limburgse vindplaatsen van de Meerkikker. Bijzonder zijn de waarnemingen van Vuurlibel, Zwervende pantserjuffer en Zuidelijke glazenmaker.

KALSBECK, M.L. & A.M. VOUTE, 1996. Nieuwe kunstmatige winterverblijven voor Nederlandse vleermuizen. In: Lutra, vol. 39, nr. 2, p. 91-105.

Vanaf 1983 werden in ons land de eerste onderkomen gebouwd die speciaal bedoeld zijn om vleermuizen tijdens de winterslaap onderdak te bieden. Tot en met het winterseizoen 1994/1995 gaat het om 42 objecten. Hiervan zijn er drie in Limburg gelegen: Melick-Herkenbosch (tunnel in geluidswal, bouwjaar 1990), Maasbree (kelder in tuin, 1993) en America (tunnel, 1993). Vleermuizen zijn alleen in Melick aangetroffen: een Grootoor in 1992/1993 en 1993/1994 (in 1994/1995 alleen vrachtsproten).

Jo van der Coelen